

ОПРЕДЕЛБА НА ЗНАЧЕЊЕТО НА ПОИМОТ „СМИСЛА“

Од согледбите во третирањето и елаборирањето на проблематиката на смислата во југословенската филозофија, во втората половина на XIX и XX век, не е тешко да се заклучи дека се мошне ретки систематските обиди за поадекватна дефиниција на поимот „смила“. Поточно речено, напорите на југословенските филозофи за определувањето на оваа антрополошка категорија се карактеризираат со едностраност. За да ја поткрепам споменатата едностраност ќе го истакнам фактот дека повеќе современи југословенски филозофи потенцираат одделни димензии на поимот „смила“, како на пример: Михаило Марковиќ — познавателната и телеолошката (вредносната), Вуко Павиќевиќ — логичкопознавателната и интенционалната, Милан Кангрга — модалната и утописко-трансцендирачката, Вељко Рус — познавателната и објективната (онтолошката), Милош Илиќ и Богдан Шешиќ — етимолошката итн. Најсистематски и најопфатно проблематиката на определувањето на поимот „смила“, во досегашниот развиток на југословенската филозофија, ја има елаборирано Богдан Шешиќ, во една од ретките книги целосно посветени на тематиката што е во фокусот на моето интересирање („Човек, смисао и бесмисао“, „Рад“ Београд, 1977 година).

Во натамошниот текст на елаборацијата на апострофиранава проблематика ќе се обидам да ја образложам тезата: смислата е полидимензионална и полидисциплинарна антрополошко-аксиолошко-онтичка категорија. Поточно кажано, поимот „смила“ во себе ги инволвира следниве димензии како компоненти на својата дефинициска структура: етимолошката, објективната, субјективната, онтолошката, познавателната, телеолошката, вредносната, интенционалната, логичката, модалната, утописката, трансцендирачката итн. димензија.

Полидисциплинарноста, пак, на поимот „смила“, значи дека таа може да се анализира, конкретизира и реализира, од аспект на повеќе филозофски дисциплини (антропологијата, онтологијата, гносеологијата, аксиологијата, логиката, етиката, естетиката), од една страна, и од видокругот на другите науки (психологијата, економијата, социологијата, историјата, односно поевата, биологијата, физиката, футурологијата и др.).

Мотивиран од глобалниот стремеж да ја анализирам и објаснам комплексноста на значенските димензии на поимот „смисла“, како замисла на (или смисла за) суштината на смисловниот предмет, започнувам со неговата етимолошка димензија.

Искажувања — објаснувања за етимолошката димензија на поимот „смисла“ среќаваме кај двајца современи југословенски филозофи: Милош Илиќ и Богдан Шешиќ. Во својата книга „Теоријата и филозофијата на творештвото“ Милош Илиќ вели: „Тоа ми дава повод од оваа перспектива да пријдам кон поблиско определување на поимот смисловност. Не ќе се задоволам само со тоа што евентуално етимолошки би го толкувал изразот *смисла*, иако веќе и во коренот на зборот се гледа дека е во прашање појава во која мислата е здружена со нешто. Мислам дека тоа е скоро физички неоспорно колку и лингвистички очигледно, т.е. дека тука мислата не се јавува во самостоен и некој „соло“ облик туку дека е здружена со нешто, што говори за симултаноста односно за содејството на мислата и тоа нешто друго, што се јавува како задолжителен придружник на мислата“¹.

Во врска со толкувањето на етимолошката димензија на поимот „смисла“, доајенот на современата југословенска филозофска мисла, Богдан Шешиќ, акцентира и диференцира два нејзини конститутивни чинители: (а) единството (но и конститутивната разлика — К. Ј.) на мислата и акцијата и (б) смисленоста, односно (про-)мисленоста на она што ја сочинува субјективната димензија на реализацијата на објективните претпоставки на смисловната структура на соодветниот носител на мислата. Имено, Шешиќ го апострофира — согласувајќи се и коментирајќи го етимолошкото значење на зборот „смисла“ што го нуди Милош Илиќ — моментот на единството (но и разликата во тоа единство — К. Ј.) на мислата и акцијата, бидејќи од расчленувањето на зборот „с-мисла“ се гледа дека станува збор за појава во која мислата е здружена со нешто друго.

Вториот конститутивен чинител на етимолошкото толкување на поимот „смисла“ Шешиќ го ситуира во подлабоката смисла на зборот „смисла“, имено, дека тој значи *смисленост* (за разлика и во единството на разликата од смисловноста — К. Ј.) на појавата или постапката, односно неговата определеност од мислата, духот, умот. „Смислата“, смета Шешиќ, иманентно се поврзува со мислењето, поточно со промисленоста на она што се чини. Наспроти тоа, „бесмислата“ би била „без-смисла“ тоест несмисленост (за разлика и во онтички противстав од бесмисловност — К. Ј.), односно непромисленост на некој чин, дејство или постапка.²

Дострелот на етимолошката димензија на поимот „смисла“ допира до регионите каде што досегаат експликативните и дескриптивните дијапазони на лексичко-лингвистичкиот вредносно-значенски ранг и опфат на неговата структура.

¹ Милош, Илиќ: „Теорија и филозофија стваралаштва“, „Градина“, Ниш, 1979, стр. 28—29 (потцртал авторот).

² Богдан, Шешиќ: „Човек, смисао и бесмисао“, „Рад“, Београд, 1977, стр. 150—151 (потцртал авторот).

Од посоченава проблематизација на етимолошката димензија на значењето на поимот „смила“ може да се антиципира комплексноста на целината на значењето на тематизиранава антрополошка категорија. Најнапред јасно треба да ја диференцирам целината на значењето на самиот поим „смила“ од различните нејзини конститутивни димензии, како термилошко-лексички, така особено содржинско-вредносно-онтички.

Во целината на значењето на поимот „смила“ диференцирам конститутивни димензии што ќе ги наречам смисла — (про)смисла, смисла — дух, смисла — ум, смисла — проекција, смисла — концепт, од една, и димензии на практичка ефектуализација манифестни преку смисла — чин, смисла — дејство, смисла — постапка, смисла — реализација, од друга страна. Потоа конститутивни димензии кои поимно ќе ги определам како смисла — смисленост, смисла — промисленост за разлика од смисла — смисловност, кои стојат во корелација дел — целина. Тука, несомнено треба да ги споменам и конститутивните димензии — последуваност и поларизација.

Посредуваноста, како конститутивна димензија на значењето на поимот „смила“, се изразува во тоа што човекот не може да ја оствари смислата чисто како таква, односно на непосреден начин, од причина што таа е содржана во процесот на посредувањето — реализирањето на она што е смисловно. Нема непосредна смисла, туку постои само посредна или посредувана смисла. Смислата не е непосредно дадена, туку посредно или посредувано е дадена.

Поларизацијата, пак, се пројавува во изведокот дека онтички корелат и ко-конституент на значењето на поимот „смила“ се поимите бесмисленост и бесмисловност (не-смисловност) и многубројните преодни фази меѓу нив. Дури без постоењето на бесмисловноста и бесмисленоста не би можело да се изврши методолошко-термилошка и онтичко-вредносна, па ни онтолошко-антрополошка диференцијација и фундаирање на смислата и бесмислата како референтни и заемно обусловувачки човечки овозможувачки категории. Тоа значи дека кога сè би било смисловно — ништо не би можело да се оквалификува како бесмисловно, потиснувањето на бесмислата ја овозможува егзистенцијата и афирмацијата на смислата, отсуството на смислата ги создава претпоставките за реализацијата на формите на бесмислата, кога сè би било бесмисловно — каде би можело да биде овозможено манифестирањето на смислата на смисловното. Смислата и бесмислата се некој вид онтички близина на човековото бидување како себенаоѓање — себегубење. Себенаоѓањето значи триумф на смислата и смисловноста, себегубењето — апотеоза на бесмислата, бесмисловноста и апсурдот. Вредносен распон и онтичка амплитуда што се протега од човечната самосмисла до човековата самобесмисла.

Целината на значењето на поимот „смила“ во себе ја содржи и егзистенцијата на својата субјективна и објективна димензија, како свој конститутивен ингредиент. При анализирањето на посоченава димензија започнувам со една дигресија: отфрлување — како методолошко-теоретски неадекватни — како на објективистич-

кото поимање на смислата, според кое таа се исцрпува исклучиво во нејзината објективна заснованост и предметност, така и на субјективистичкиот концепт кој ја хипостазира битната определувачка улога, функција и значење на субјективното профилирање, доживување и разбирање на тематизираната антрополошка категорија. Значи, поаѓам од тезата дека смислата е субјективно-објективно структурирана, а не исклучиво субјективистички или објективистички детерминирана. Оттука неминовно се поставува прашањето: Според што смислата (се разбира и бесмислата како нејзин онтолошки корелат) е субјективна, односно објективна? Со други зборови: каква е внатрешната организација и дистрибуција на субјективните и објективните димензии во значенската структура на смисловната појава?

Веќе споменатиот филозоф Богдан Шешик, третирајќи и анализирајќи го апострофираното прашање, го тврди следново: Феномените смисла и бесмисла, земени во целина, не се исцрпуваат и не се идентични со субјективното доживување и сфаќање. До каде се движат разликите и отстапувањата меѓу субјективното доживување на смислата — од смислата земена во целина — најјасно доаѓа на показ во постоењето на доживувањата на смислата како бесмисла, а на бесмислата како смисла, во егзистенцијата на илузните како на смислата, така и на бесмислата.

Смислата и бесмислата, во основа, се релациони поими, но не можат да се редуцираат на самите односи субјект — објект, а особено не на чисто и исклучиво субјективни компоненти. Во значенската структура и содржина на смислата и бесмислата битна улога играат и извесни објективни состојки и фактори на овие мошне сложени феномени на материјално-духовниот свет. Во целината на значењето на самата смисла мора да се разликува соодветна „објективна“ смисла од нејзините субјективни интерпретации и доживувања. Во зборовите и јазичките изрази, како и во човековите постапки и дејности, се крие извесна објективност на смислата или бесмислата. Кога смислата и бесмислата би биле чисто субјективни, луѓето би ги доживувале и сфаќале непосредно, а не би трагале и талкале често (и безуспешно) со маќа по дешифрирање и реализирање на нивната смисла.

Субјективните чувства и доживувања на смислата и бесмислата битно се условени од објективните, материјално-биолошки фактори, од здравствената состојба, од нивото на (не)задоволеноста на материјалните и други објективни потреби. Гладот како субјективна потреба се заситува со апсорпција на соодветна содржина на објективна храна. Прашањето за субјективната смисла на егзистенцијата е условено од реализацијата и задоволувањето на адекватни вредности содржини на објективните услови на човековата егзистенција.

Категориите „смисла“ и „бесмисла“ имаат (се разбира, покрај субјективната) и своја објективна основа, бидејќи смислата на организираноста, смислата на заснованоста, смислата на функционалноста, како и вредносната, значенската и важносната смисла, не

се (само) нешто идеално, независно од човековата објективна стварност — практика. Така, работењето и неработењето, вистината и заблудата, добротинството и злосторството, младоста и здравјето, староста и болеста, трудољубивоста и мрзливоста, чесноста и нечесноста, покрај своја субјективна, иманентно поседуваат и соодветна објективна смисла.

Смислата и бесмислата Шешиќ ги сфаќа како мошне сложени субјективно-објективни и динамички структури на било кои реални појави во човековата стварност. Сите форми на човековата практика, колку и да се субјективно доживевани, селектирани и сфатени, сепак претставуваат и извесни објективни и општи појави во човековата стварност, односно имаат објективна и реална основа.

Во значењето на смисловната појава може да се разликува објективна смисла и нејзино субјективно смисловно и бесмисловно доживување, валоризација и интерпретација.

Односите меѓу објективната смисловност на појавите и субјективното доживување на објективната смисла или бесмисла, по Шешиќ, можат да бидат различни: а) може да постои потполн склад меѓу смислата и доживувањето на смислата, што се случува кај адекватното доживување на објективната смисла; (б) објективната смисла, во најчест број случаи, се доживува на, помалку или повеќе, субјективен начин; (в) можно е и сосема неадекватно доживување на определена смисла или бесмисла. Имено, можно е, одделни луѓе, во определени услови, смислата да ја доживуваат како бесмисла, односно бесмислата како смисла, со други зборови, разновидни илузии на смислата, како и илузии на бесмислата.

Смислата, заклучува Шешиќ, е своевидна *субјективно-објективна појава на специфични својства*. Смислата е сложена појава која се состои од единство на определена објективна основа и (субјективно — К. Ј.) доживување, сфаќање и разбирање на смислата.³

Словенечкиот филозоф Војан Рус разликува потесно, познавателно и пошироко, објективно значење на поимот „смисла“. Во врска со тоа тој вели: „Второ, можно е смислата да се сфати и пошироко — како објективна, онтолошка⁴ функција и релација на било која појава спрема друга појава. Кога велиме, таа ствар за него нема никаква смисла или онаа ствар има смисла за, може да послужи за — мислиме токму на објективната релација меѓу некое суштество X и некое друго суштество Y, кое може да го заснова настанокот, постоењето или развитокот на X. Тогаш Y има објективна смисла за X; тогаш Y нешто објективно значи за X“.⁵

Внатрешната организација на субјективната димензија на значењето на смисловната појава е во директна зависност од глобалниот тип на личноста — носител и реализатор на смислата, од

³ Шешиќ, исто, стр. 208—210, 235—236 (потцртал авторот).

⁴ Во врска со онтолошката димензија на поимот „смисла“, види во посоченава книга на Шешиќ, стр. 133—144.

⁵ Војан, Рус: „Дијалектика човека и света“, Институт за меѓународни раднички покрет, Београд, 1969, стр. 556 (потцртал авторот).

структурно-значенските особености на типот на нејзината емоционалност, интелект, волја, карактер, од нивото и квалитетот на нејзиниот систем на вредности и вредносна свест, потреби, способности, интереси, мотиви, желби, цели итн.

Објективната димензија на значењето на поимот „смисла“ се изразува во спецификите на природната, општествената и историската (повесната), класната, материјалната, идеолошката, духовно-културната, цивилизациската култура и содржина, како медиум низ и во кој определен носител на смислата се модифицира во субјективна димензија на значењето на смислата. Посредувањето меѓу субјективната и објективната димензија на значењето на поимот „смисла“ се манифестира во многубројните процеси на транспонација и вредносна артикулација на она што „треба-да-биде-смисла“ преку она што „може-да-биде-смисла“ во она „што-веќе-е-смисла“, во мачното, долготрајното, но дотолку мотивационо и реализационо-исполнувачко привлечно смисловно дешифрирање на смисловниот идеалитет во претпоставен смисловен реалитет.

Ја одбележувам и познавателно-логичко-семантичката димензија на значењето на поимот „смисла“. Познавателната димензија ја среќаваме кај Војан Рус и Михаило Марковиќ, а логичко-семантичката кај Богдан Шешиќ и Вуко Павиќевиќ. Војан Рус во делото „Дијалектиката на човекот и светот“ на следниов начин ја карактеризира познавателната димензија на значењето на тематизираната антрополошка категорија: „Првото и потесното значење е *познавателното сфаќање на смислата* како барање на суштината на било кој постоен предмет со помош на мислите. Накратко: барањето на *значењето кое определениот збор го поврзува со објективната суштина на соодветниот предмет претставува барање на смислата...* Меѓутоа, за *човечкото* барање и остварување на смислата на било која појава нужно е познавањето на суштината на таа појава, бидејќи јадрото на човековата суштина — практика претпоставува секогаш познание.“⁶

Михаило Марковиќ познавателната димензија на значењето на поимот „смисла“ ја именува како интелектуална — бидејќи се работи за смисла која ја разбираме, која ја воспоставуваме со нашиот ум. Задржувајќи се на објаснувањето на улогата на умот и разумот во реализацијата на интелектуалната димензија на значењето на поимот „смисла“, Марковиќ смета дека, додека разумот само дели и расчленува, дотогаш кај умот се работи за способноста за доведување во врска на расфрлани делови на смисловната појава. За да може да се реализира посочениов процес на интелектуално оформување на значењето на поимот „смисла“, заклучува Марковиќ, неопходна е извесна структура на предмети со кои е поврзано и на која упатува она за чија смисла се прашуваме и се обидуваме да ја определиме.⁷

⁶ В. Рус, исто, стр. 556 (потцртал авторот).

⁷ Михаило, Марковиќ: „Смисао живота, идеали и остварења“, „Филозофија“, часопис Југословенског удружења за филозофију, Београд, 1968/1—2, стр. 31.

Стремејќи се да ја конкретизира логичко-семантичката димензија на значењето на поимот „смисла“, Богдан Шешиќ, го вели следново:

„Категоријата *смисла*, меѓутоа, има и едно значење поинакво или дури спротивно од определбата делност'. Кое е тоа значење јасно е од логичкото и семантичкото значење на зборовите ‚смисла‘, ‚смисловно‘ и ‚смисловност‘. Логички земено, исказите ‚Судот е вистинит или лажен‘, ‚Целината е поголема од секој свој дел‘, ‚Белград е главен град на СРЈ‘ итн. како тврдења имаа смисла тогаш ако тие искази *се засновани логички*, тоест ако тие се темелат врз определени логички и семантички правила. Во овој случај, да се биде смисловен' или ‚да се има смисла' значи ‚да се биде заснован логички и семантички во определен логички систем'. Напротив, исказите ‚Секој суд е вистинит или лажен‘, ‚Целината е помала од секој свој дел' и сличните тврдења, се бесмислени, барем во системот на елементарната логика.“⁸

Улогата, местото и важноста на познавателно-логичко-семантичката димензија, како конститутивна компонента во процесот на реализацијата на целината на значењето на поимот „смисла“, можам да го определам како онаа фаза што ќе ја артикулирам со квалификативите: смисла — услов, смисла — претпоставка, смисла — можност (за разлика од можност — за смислата), смисла — антецеденција, смисла — антиципација.

Познавателната димензија на значењето на поимот „смисла“ ја тематизирам како од нејзиниот интрасмисловен, така и од нејзиниот интерсмисловен контекст и аспект. Интерсмисловниот аспект го лоцирам во процесите на конципирање, селектирање — диференцирање и валоризирање на она што е претпоставено како потенцијална смисла — познание од она што е познато како уште не-смисловно, пред-смисловно, никогаш-не-смисловно, под-смисловно, полу-смисловно, смисловно-небитно, смисловно-индиферентно, смисловно-амбивалентно, смисловно-валентно итн. Интрасмисловниот контекст на познавателната димензија на значењето на поимот „смисла“ го ситуирам во детерминирањето на посоченава димензија во корелацијата и функционалната позиција со другите димензии кои ја конституираат глобалната смисловна структура на соодветната појава — носител и реализатор на претпоставениот смисловен квалитет — ентитет.

Специфичноста, пак, на логичко-семантичката димензија на значењето на поимот „смисла“ ја согледувам во следново: полидимен-

⁸ Б. Шешиќ, исто, стр. 153 (потцртал авторот). Скоро идентично определување на логичко-семантичката димензија на поимот „смисла“ среќаваме и кај Вуко Павиќевик: „Вистина, поимот и терминот „смисла“ го употребуваме и во едно логичко-познавателно значење, на пример, кога говориме за смисленоста (смисленоста — К. Ј.) на нашите искази, нашите тврдења, при што смислени (смисловни — К. Ј.) се оние наши тврдења кои се во склад со законите на логичката мисла, а бесмислени (бесмисловни — К. Ј.) оние кои им противречат на тие закони“ (Види во: Вуко Павиќевиќ: „На тему: О смислу живота и значају човека“, во списанието „Филозофија“ Београд, 1968/1—2, стр. 21).

зионалноста на реализацијата на целината на значењето на поимот „смисла“ претставува сложен и макоотрпен процес на транспонирање и конкретизирање-присвојување-остварување од степенот на нејзината логичко-семантичка заснованост и кохерентност до фазата на нејзината интегрална антропо-аксио-онтичка профилираност и внатрешна богата изнијансираност-привлечност. Тоа не значи негирање на валидитетот на логичко-семантичката димензија на значењето на поимот „смисла“, туку апострофирање на нејзината содржинско-структурална и процесуално-резултантна иницијалност и парцијалност.

Богдан Шешиќ, Милош Илиќ, Михаило Марковиќ и Вуко Павиќевиќ се југословенски филозофи кај кои наоѓам искажувања за интенционалната, телеолошката димензија на значењето на поимот „смисла“.

Покрај логичко-семантичката заснованост, Богдан Шешиќ и целноста ја смета како една од конститутивните димензии на значењето на поимот „смисла“. Тој вели: „Поимот ‚смисла‘, меѓутоа, значи и *насоченост* кон определена цел, определена намера или резултат на дејствие. Така под ‚смисла‘ на некое човеково дејствие се подразбира *цел* или *намера* кои со тоа дејствие или акција сакаат да се постигнат. Така се глвоори за ‚смисла‘ на преземените економски или политички мерки, за ‚смисла‘ на жртвување за општествени идеали, за ‚смисла‘ на определен штрајк итн... *Насоченоста* е специфична определба на смислата. Но прашање е, која и каква *насоченост*... несомнено е дека *целта, односно намерата* е една од основните определби на категоријата *смисла*. Некои теоретичари дури ‚смислата‘ ја идентификуваат со ‚целноста‘... Со категоријата *цел* неразделно е поврзана категоријата *средство*. Така... смислата... не може да биде само цел туку и, во прв ред, *средство* за некоја подалечна цел...

Поблиската анализа на категоријата *цел*, во комплексот релации кои ја сочинуваат *смислата*, покажуваат дека целта, односно смислата на човековите постапки е определена *вредност*, поточно остварување на определена економска, културна или духовна вредност. Така, смислата на образованието е самото *знаење* како определена културна вредност, а целта на воспитувањето е остварување на моралните својства (тоест вредности — К. Ј.) на воспитаникот.

Краен резултат од наведените иследувања е сфаќањето на смислата како процес на остварување на културните вредности воопшто.“⁹

Да резимирам: интенционалната димензија на значењето на поимот „смисла“, Шешиќ ја тематизира во следниве формулациски варијации:

1) *Смислата значи насоченост на некое човеково дејствие кон некоја цел или намера во рамките на определена дејност, особено општествената.*

⁹ Б. Шешиќ, исто, стр. 150, 152 и 153 (потцртал авторот).

2) Смыслата е насоченост на некоја човекова постапка или активност кон постигнување на определена вредност, материјална или духовна, индивидуална или општоопштествена.

3) Смыслата сочинува (тоест игра или има — К. Ј.) функција на средство во остварување на некоја цел или вредност.

4) Смыслата е свесна волева насоченост на некое човеково дејствие кон остварување на определена вредност како цел на тоа дејствие.

5) СМИСЛАТА СЕ СОСТОИ ВО ЗАСНОВАНОСТА НА ЕДНА ПОЈАВА ВО ДРУГА ПОЈАВА ИЛИ ВО НАСОЧЕНОСТА НА ЕДНА ПОЈАВА КОН НЕКОЈА ДРУГА ПОЈАВА.¹⁰

Милош Илиќ интенционалната димензија ја вклучува дури во дефиницијата на поимот „смысла“: „На повисоко, метафорично ниво на изразот, смыслата се увидува како *релативно фиксиран однос меѓу постојните околности и (проектирана) цел, (при што степенот на фиксираноста односно нефиксираноста на тој однос, како и неговата насоченост зависи од критериолошката моќ на човекот)*. Од таа гледна точка смысловноста е процес кој може да се замисли како определена комбинација на човековиот дух и практичните активности, а се состои од низа на (скоро непрекинато) свесно или несвесно проектирање на цели, одлучување и избор меѓу алтернативите, нивното потврдување и демантирање.“¹¹

Врз основа на критериумот за степенот на присуството на креативната интенционалност во значењето на смысловната појава, Илиќ врши диференцијација на поимот „смысла“ на така наречени „интендирани“ и „неинтендирани“ видови¹² смысла. Тој под „неинтендирани“ ги подразбира оние видови смысла кои човекот ги наоѓа како затекнати, случајни и ненамеравани во природната стварност, а се состојат во препознавање на тековите и тенденциите кои би се совпаѓале со човековите потреби, интереси, а можеби и со хипотетичките намери. Овие видови смысла — подвлекува тој — не се без било каква врска со намерите, бидејќи инаку не би можеле воопшто да бидат видови смысла за човекот, но тоа се во така безначајни пропорции што намераваноста на смыслата може скоро да се занемари.

За разлика од нив, „интендираните“ видови смысла, кои Илиќ уште ги квалификува како намеравани, ги карактеризира не само проста коинциденција меѓу тековите на природните процеси и — интересите, потребите и намерите на човекот, туку далеку посложен однос меѓу случајно совпадливите текови и нивната систематски менувана физиономија во насока кон намераваните резултати.

¹⁰ Б. Шешић, исто, стр. 154, 155 и 156 (потцртал авторот).

¹¹ М. Илиќ, исто, стр. 29 (потцртал авторот).

¹² Милош Илиќ во посоченово дело поимот смысла го употребува и во сингулар и во плурал-смысла и смысли. Следствено на тоа, тој говори за „интендирани“ и „неинтендирани“ смысли. Сметам дека поимот „смысла“, како синтетички вредносен и оптички поим, во себе ја инволвира и сингуларноста и плуралноста на својата конотација, а за одбележување на неговата плурална димензија ќе ја употребувам синтагмата „видови смысла“.

Дури и повеќе — тврди Илиќ — човекот и не мора секогаш да биде свесен за сите сложени облици преку кои се остварува насоченоста односно интендираноста на смислата (кај Илиќ — смислите — К. Ј.), затоа што смисловната насоченост може да се остварува не само рационално туку и интуитивно, нагонски или на некој друг начин . . . Смисловната насоченост, значи, започнува со нагонската и инстинктивната сфера, но ретко кога и завршува на тоа ниво.¹³

Михаило Марковиќ, покрај интелектуалната, телеолошката (вредносната) димензија ја смета како една од двете конституанти на значењето на поимот „смисла“. Тој посоченава димензија ја наоѓа во откривањето на целта, во доаѓањето до свеста за вредноста, кон чие остварување треба да придонесе она за чија смисла се прашуваме. Телеолошко-вредносната димензија на значењето на поимот „смисла“ се состои во определувањето на смислата на вредносната цел на која ѝ служи соодветниот носител на смислата, во специфицирањето на вредносно-интенционалниот карактер на човековата потреба, која што тој ја задоволува и реализира.¹⁴

Вуко Павиќевиќ, иако предимно расправа за проблемот на смислата на човековиот живот, ја тематизира и телеолошко-вредносната димензија на значењето на поимот „смисла“. Имено, во врска со тоа тој вели: „Најпрвин може да се констатира дека прашањето за *смислата* на животот поимно и фактички е неодделиво од поимот *вредност* . . . Но во примената на човековиот живот поимот смисла значи насоченост на животот . . . кон некоја содржина. Да се има смисла на животот, тоа значи да се стреми кон нешто, да се посакува нешто како содржина на животот. А бидејќи во принцип може да се стреми само кон она што е вредно, затоа и смислата на животот може да се состои во реализацијата на вредностите.“¹⁵

Мој критички коментар: А што е „смислата“ на вредностите? Зарем вредностите не се ентелехии, дури, зарем „смислата“ не ја укинува вредноста!?

Модалитетите на определувањето на телеолошката димензија на значењето на поимот „смисла“ се изразуваат преку следниве видови негова егзистенција — конкретизација: смисла — насоченост, смисла — цел, смисла — намера, смисла — резултат, смисла — целност, смисла — целесобразност (или поадекватно формулирано целесобразна смисла), смисла — средство, смисла — интенционална проекција, смисла — креативна интернационалност, смисла — вредност, смисла — хипотетичка намера, смисла — категоричка намера, смисла — интенционална содржина, смисла — интенционална форма, смисла — интендирање, смисла — барање, смисла — желба итн.

Одбележаните нумерации — конкретизации на телеолошката димензија на значењето на поимот „смисла“ својата антрополошко-

¹³ М. Илиќ, исто, стр. 32—33.

¹⁴ М. Марковиќ, цит. статија, стр. 31.

¹⁵ Вуко, Павиќевиќ: „На тему: О смислу живота и значају човека“ „Филозофија“, Београд, 1968/1—2, стр. 21 (потцртал авторот).

онтичка основа ја имаат во валоризацијата на дијапазонот на корелацијата меѓу смислата на целта и целта на смислата.

Апострофиранава валоризација можам да ја тематизирам низ следниве проблематизирачки пунктови:

1. Пункт на целосна идентификација, при која реализацијата на целта на смислата значи оделотворување на целосната смисла на целта на соодветниот носител на смислата;

2. Пункт на делумно совпаѓање, каде што остварувањето на целта (инкарнирана во функција на средство) на смислата доведува само до нецелосно реализирање на соодветната смисла на целта;

3. Пункт на целосна инконгруенција, во која исполнувањето на целта на смислата значи тотално гаснење на смислата на целта, во реализацијата на целесообразната смисла како фаза до нејзина модификација — конкретизација во преферираната смисловна целесообразност, како симултано здобивање — загуба.

Ако насоченоста е специфичен супстанцијален ингредиент на значењето на поимот „смисла“, тогаш се поставува прашањето: кои се формите на манифестирањето — определувањето на акцентиранива димензија на оваа антрополошка категорија?

Не робувајќи ѝ на амбицијата за апсолутна сеопфатност, сепак сметам дека можат да се диференцираат следниве видови насоченост: интенционална (насоченост која се исцрпува во реализацијата на определена цел), аксиолошка (насоченост ориентирана кон остварување на неа инхерентна вредност), насоченост — средство (како фаза на оделотворување на некоја повисока цел или вредност), свесна волева насоченост, креативна насоченост, хипотетичка насоченост, намеравана насоченост (која се карактеризира со однапред планирана, проектирана „структура“ на интендирани резултати — намери), рационална насоченост, интуитивна насоченост, нагонска насоченост, инстинктивна насоченост, антиципативна насоченост, функционална насоченост, значенска насоченост, генеричка насоченост, практична насоченост, надворешна и внатрешна насоченост итн.

Конкретизацијата, спецификацијата и операционализацијата на модалитетите на остварувањето на еnumerативно посочениве насочености е во директна функција на оделотворувањето на целината на значењето на димензиите на поимот „смисла“, а особено на онаа димензија која ќе ја оквалификувам како целесообразна. Во тој процес ја лоцирам и генезата на антропо-аксио-онтичката разлика (но и единството во таа разлика!) меѓу формалнотеориската, идеалнопроектираната насоченост на смислата и практично-содржинско-квалитативната смисловност на насоченоста на определен носител на смислата!¹⁶

¹⁶ За модалната и утописко-трансцендирачката димензија на значењето на поимот „смисла“, види во следниве книги на Милан Кангрга: „Пракса, врејеме, свијет“, „Нолит, Београд, 1984, „Етика или револуција“, „Нолит“, Београд, 1983.

Во обидот да ја дефинирам содржината на поимот „смила“ тргнувам од следнава теза: смилата е полидимензионална антропо-аксио-онтичка категорија. Во статијата е направен обид да се објасни структурата на целината на димензиите на она што го конституира значењето на категоријата „смила“, како човечки спецификум и вредност на неговото автентично бидување. Во текстот се анализирани, систематизирани и критички коментирани следниве димензии на структурата на значењето на поимот „смила“: етимолошката, субјективната, објективната, познавателно-логичко-семантичката и телеолошко-вредносно-интенционалната. Покрај тоа, во целината на димензиите на значењето на поимот „смила“ спаѓаат и посредуваноста, поларизацијата, смилата како смисленост и смилата како смисловност, несмисленоста (бесмисленоста) и несмисловноста (бесмисловноста). Секоја смисловност содржи во себе смисленост, но секоја смисленост не резултира со автентична смисловност.

ЛИТЕРАТУРА

1. Андерс, Гинтер: „Застарелост човека“, „Нолит“, Београд, 1985.
2. Беланчић, Милорад: „Исто и сасвим друго“, филозофски есеји, Студентски издавачки центар Универзитетске конференције ССО Београда, Београд, 1983.
3. Бојановић, Раде: „Аутентична и неаутентична личност“, „Просвета“, Београд, 1985.
4. Бошњак, Бранко: „Смисао филозофске егзистенције“, „Школска књига“, Загреб, 1981.
5. Вујачић, Видак: „Област врједности“, НИО „Универзитетска ријеч“, Титоград, 1984.
6. Илић, Милош: „Теорија и филозофија стваралаштва“, „Градина“, Ниш, 1979.
7. Кангрга, Милан: „Етика или револуција“, „Нолит“, Београд, 1983, „Пракса, врјеме, свијет“, „Нолит“, Београд, 1984.
8. Марковић, Михаило: „Смисао живота, идеали и остварења“, „Филозофија“, Београд, 1968/1—2.
9. Лукић, Миодраг: „Трактат о смислу живота“, „Хегелово друштво“, Београд, 1987 год.
10. Павићевић, Вуко: „На тему: О смислу живота и значају човека“, „Филозофија“, Београд, 1968/1—2.
11. Петронијевић, Бранислав: „О вредности живота“, „Нолит“, Београд, 1983.
12. Рус, Војан: „Дијалектика човека и света“, „Институт за меѓународни раднички покрет“, Београд, 1969.
13. Шешаић, Богдан: „Човек, смисао и бесмисао“, „Рад“, Београд, 1977.
14. Шешаић, Богдан: „Марксистичка филозофија смисла“, „Научна књига“, Београд, 1979.
15. Шешаић, Богдан: „Савремени човек и свет“, ЗИУ, Београд, 1969.
16. Шешаић, Богдан: „Филозофија историје (смисао историје)“, „Матица Српска“, Нови Сад, 1986.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ЗНАЧЕНИЯ ПОНЯТИЯ „СМЫСЛ“

(Резюме)

Попитка определении значения понятия „смысл“ исходить от тезиса: смысл есть полидимензиональная и полидисциплинарная антропологическа-аксиологическа-онтическая категория. Полное значение понятия „смысл“ содержит в себе компоненты: этимологический, онтологический, познавательный, ценный, логический, семантический, модальный, утопическо-трансцендентальный и другие.

Автор изыскивает максимальную точность в определении понятия смысл. Он уверен что даже и самая незначительная часть, которая выполнена смыслом, стот больше чем всей бессмысленности.